

Poznámky k textu

Při formulaci některých vět svého textu přihlížím nejen k citovaným úryvkům, ale též k historickým reáliím, dalším pasážím z díla Alexise de Tocqueville i k celku jeho díla. Věty bez odkazů se opírají o fakta obecně známá.

Vývoj celého západního světa nezadržitelně spěje k rovnosti. Tomuto vývoji napomáhají lidé, události i instituce: buď jej záměrně či bezděčně podporují nebo se proti němu marně stavějí. Na tento pohyb je ale třeba promyšleně působit a usměrňovat jej, aby přinášel užitek, nepotlačil svobodu a nezpůsobil nedozírné škody pro jednotlivce, národy i lidstvo.

De la démocratie en Amérique I: Avertissement de la douzième édition 1848 (str. 33-35)

Do zámoří

Celoživotním vzorem se pro vnímavého a nadaného hochy však stala hlavně památka jeho pradědečka jménem Lamoignon de Malesherbes.

Tocqueville jej též hrdě zmiňuje před volbami roku 1842 – OC, Tome III, volume 1, str. 71

Seznamuje se s o šest let starší anglickou měšťanskou dívkou Mary Motley, aby ji i navzdory svému vznešenému rodu pojal za manželku.

Alexis * 29.7. 1805 – 16.4. 1859, Mary * 20.8. 1799 – 19.1. 1863

Až do smrti spolu oba budou mluvit zásadně anglicky.

Jardin, str. 53

Po právech na Sorbonně se jako soudce-auditor ve Versailles spřátelí s kolegou Gustavem de Beaumont.

Jardin, str. 73: *Le poste de juge auditeur au tribunal de Versailles ...*

Dostanou povolení k neplacenému studiu amerického vězeňství, v dubnu 1831 vyplují na asi tři čtvrtě roční pobyt do tehdejších (malých a teprve třináctimilionových) Spojených států. Mnoho významných Američanů jim tam otevírá dveře, seznamují se s myšlením, kulturou a demokracií v zemi, kterou skrz naskrz procestují.

Jardin, str. 99-171

... vyplují na asi tři čtvrtě roční pobyt ...

Jardin, str. 94-99, 171-173: Tocqueville a Beaumont vyplouvají z Le Havru 2. dubna a do New Yorku dospějí 11. května 1831, z New Yorku vyplují 20. února a do vlasti se vrátí asi několik dní před 25. březnem roku 1832

Jak Tocqueville píše ve svém pozdějším cestopisu a pronikavé politologické analýze „O demokracii v Americe“, nebránil puritánsky přísný řád života zakladatelům USA ze středních a vzdělaných vrstev v samostatném politickém myšlení a jednání.

De la démocratie en Amérique I: I.2 (str. 69-93); I.5 (str. 110-163)

Svrchovanost lidu namnoze uskutečnili již v 18. století: příležitost jednotlivců nebývá omezena rodem. Stále tam narůstá území, lidé, bohatství, prosperita. Země se také díky důslednému rozdělení moci obejde bez privilegií, anarchie i despotismu; těší se míru, svobodám, vládě práva, stabilitě a nedotknutelnosti soukromého vlastnictví.

De la démocratie en Amérique I: Avertissement de la douzième édition 1848 (str. 33-35)

... také díky důslednému rozdělení moci ...

De la démocratie en Amérique I: část I.5 a I.6 (str.139-173); II.3 (str. 275-286)

Na sopce

Již první díl onoho spisu se stal hned v roce 1835 knihou roku.

Jardin, str. 215-221

Snaží se moderní směřování k rovnosti, které potlačuje svébytnost jednotlivce a posiluje despotismus ústřední moci a veřejného mínění, z druhé strany vyvážit. Lokální samosprávou, nezávislými sdruženími, svobodným soudnictvím i tiskem, akcentem na individuální práva a zdvořilostními formami, chránícími slabé.

De la démocratie en Amérique I: II,7-8 (str. 375-410); II: IV (str. 393-455)

Tocqueville v tomto směru působil též jako poslanec a mj. se široce zasazoval o rozvoj kraje, v němž sídlil – http://www.tocqueville.culture.fr/fr/engagements/e_juillet-03.html:

Mais fidèle à l'idée de décentralisation, son action s'étend également à l'ensemble du département de la Manche, dont il tient à améliorer la situation présente et à garantir l'avenir. Il est ainsi élu conseiller général des cantons jumelés de Montebourg et de Saint-Pierre-Église aux élections de décembre 1842, sans même avoir eu besoin de s'être porté officiellement candidat. Il prend son rôle à cœur dans cette assemblée, intervient avec poids dans les discussions, étudie tous les textes relatifs à la vie du département, et consacre son énergie à la rédaction des rapports les plus importants comme ceux qui concernent la suppression des tours pour accueillir les orphelins dans les hôpitaux, l'aide à apporter aux filles mères ou encore le projet d'une ligne de chemin de fer reliant Paris à Cherbourg. Il défend ce dernier projet avec ferveur aussi bien à Paris, où il ne manque pas de mettre en avant l'intérêt stratégique et militaire d'une telle liaison, qu'à Saint-Lô, devant les autres conseillers généraux, qu'il tente de convaincre grâce aux intérêts économiques que représenterait pour la région l'accessibilité du marché parisien.

Po smetení bourbonského krále Karla X a nástupu krále Ludvíka Filipa Orléanského v roce 1830 byly trochu rozšířeny občanské svobody a volební právo, kabinety usnadnily podnikání a podnítily hospodářský růst. V historickém horizontu a na výbušné francouzské půdě nahlíží Tocqueville reformy za přínosné.

OC III, 1 str. 133-135, původně článek Commémoration des journées de juillet, otištěný anonymně ve svém vlastním listu Le Commerce z 30. června 1844

Obává se ztráty étosu a ducha vládnoucích kruhů, v nichž obyčejní lidé právem vidí leda kliku prospěchářů.

OC III, 1 str. 88-92, též článek Lettres sur la situation intérieure de la France; OC III, str. 95-121, tištěný původně na pokračování v novinách La siècle 1.-14. ledna 1843 ; str. 213 a mnoho dalších pasáží tohoto svazku

29. ledna 1848 ještě za uštěpačného posměchu varuje Poslaneckou sněmovnu, že je ve vzduchu další revoluce a oni všichni spí na sopce.

Souvenirs I, 1, str. 50-53; str. 50: *Telle est, Messieurs, ma conviction profonde: je crois que nous endormons à l'heure qu'il est sur un volcan, j'en suis profondément convaincu ...*

Záznam celé řeči i s replikami jeho kolegů: OC III, 2, str. 745-758

Z obavy před pohromou se raději ani neúčastní opozičního hnutí banketů, které však revoluci ani ne za měsíc stejně spustí.

OC III, 3, str. 50-51; Souvenirs I, 2, str. 55-66

Revoluce propukla 22. února 1848

V Ústavodárné komisi byl ochoten (radikálním) socialistům připustit nanejvýš asistenci státních orgánů při hledání práce pro nezaměstnané a jeho podporu v nouzi.

La discussion du projet de Constitution devant l'Assemblée Constituante

A) Discours prononcé à l'Assemblée Constituante dans la discussion du projet de Constitution sur la

question du droit au travail ; in : OC III, 3, str. 167-197

B) La défense du bicaméralisme devant l'Assemblée Constituante; in: OC III, 3, str. 199-210

Právo na práci by však učinilo ze státu privilegovaného podnikatele, narušilo konkurenci, hospodářskou a tím i individuální svobodu.

OC III, 3, str. 168-169

Stát by pak nemohl řídit jen práci, ale všechno – tedy i myšlenky, zvyky, potřeby a nakonec člověka samotného.

OC III, 3, str. 182

Socialisté namísto co největší svobody každého jednotlivce ...

OC III, 3, str. 195

[Socialisté] ... začínají slibem materiálních statků „každému podle jeho potřeb“, považují vlastnictví za krádež i původ všeho zla, mají nedůvěru ke svobodě a rozumu jednotlivce – ale zároveň podivuhodnou důvěru ke státu který má každého jednotlivce vychovávat a určovat jeho osud, OC III, 3, str. 170-171

... potlačovat jeho osobnost a nezávislost ...

OC III, 3, str. 189

... a nakonec z něj učinit nástroj a číslo.

OC III, 3, str. 175

Socialismus je novou formou otroctví či nevolnictví, vrací společnost ke svévoli starého režimu před rokem 1789 či do temnot středověku a natropí tím větší škody, v čím méně primitivní společnosti působí.

Tocqueville to zrovna takhle neformuluje, ale tento závěr vyplývá z jeho též historických srovnávání v příslušných pasážích – viz OC III, 3, str. 189 aj.

OC III, 3, str. 171-173; str. 192, tamtéž: *Le socialisme, c'est une forme nouvelle de l'esclavage*

... do temnot středověku ...

OC III, 3, str. 195

Tocqueville neprosadil dvoukomorový parlamentní systém, který měl účinněji klást zábrany případné špatné vládě i okamžitému plnění přání a tužeb lidu.

OC III, 3, str. 207, Jardin, str. 398-399

Podpořil Cavaignacovo potlačení pařížského červnového povstání ...

Souvenirs II, 9 (str. 212-237)

-

... i jeho prezidentskou kandidaturu.

Souvenirs - Appendices, 4, str. 394

V roce 1849, během 5 měsíců ve funkci ministra zahraničí, se přičinil se o udržení míru ve velkých částech Evropy.

OC III, 3, str. 24-33; 227-365

5 měsíců své funkce

od 3. června do 31. října 1849

Před účelovými zásahy populisty Ludvíka Napoleona, pozdějšího císaře Napoleona III, Tocqueville marně brání alespoň stávající ústavní řád a svobody.

Jardin, 401-436; Tocquevillova kritická charakteristika a celkové hodnocení situace je v jeho Souvenirs, Appendices 4, str. 394-395; Tocqueville podává záznam svého kritického rozhovoru mezi čtyřma očima tehdy ještě (ne s císařem, ale) s prezidentem Ludvíkem Napoleonem v Souvenirs, Appendices 6 (str. 404-406)

Po jeho převratu v roce 1852 byl po protestech a krátkém uvěznění ...

2.-4.listopadu 1852; na jeho internaci vzpomíná také spisovatel Victor Hugo, in: Jardin, str. 436-437

... postaven mimo politiku.

Jardin, str. 441-442

Jeho režim, zcela nezavrhuje. Upozorňuje však na potřebu záruk individuální svobody, přímé politické reprezentace národa, skutečnou svobodu tisku i parlamentních rozprav a jejich úplné zveřejňování. OC III, 3, str. 465-470(: XII. L'Adieu à la vie publique ; Note pour le Comte de Chambord)_

Divadelní kus nekončí

Téměř všechny tehdejší nešvary, předsudky, bída a lidské tragédie „starého režimu“ před rokem 1789 i nešťastné provedení následné revoluce spadá na vrub politice většiny předchozích králů, kteří lidi rozdělovali, aby jim mohli ještě absolutněji vládnout ...

L'ancien Régime et la Révolution, II, 10, str. 189; II, 12, str. 225 [ponechávám zde z originálu namísto slova ve znění stávajícího českého překladu *úplněji* slovo *absolutněji – plus absolument*]

... – pomocí úzké kliky intendantů.

L'ancien Régime et la Révolution, II, 2, str. 98-109

Země byla zbytečně centralizována, zákony a pravidla často, svévolně a účelově měněny, což podvazovalo úsilí o zlepšení.

L'ancien Régime et la Révolution, II, 5-6 (str. 128-145); ARR, II, 12, str. 209-210, 213-214, 217-222

Nucené odvody a práce i svévolné vybírání daní dopadaly nejhůře na bezmocné dole.

L'ancien Régime et la Révolution, II, 12, str. 210-222

Často nezákonné či těžkopádné postupy soudů a trestních orgánů se nebezpečně kombinovaly s mírností samotných trestů.

L'Ancien Régime et la Révolution, III, 6, str. 296-298

Starý režim tak odnaučil Francouze svou zemi politicky řídit i spravovat.

L'Ancien Régime et la Révolution, III, 1, str. 237

Tocqueville odmítá mnohé z kritiky Edmunda Burka, který si prý neuvědomil, že vývoj posledních staletí probíhal v obou zemích úplně jinak: Zatímco v Anglii měšťané a šlechtici v úctě a svobodě postupně rozvíjeli spolupráci, ve Francii byly stavy po 14. století shora odsouvány stranou a vhnány proti sobě do konfliktů. L'Ancien Régime et la Révolution, I, 5, str. 81; II, 9, str. 162-168

Burkova kritika: Edmund Burke (1729-1797) – Reflections on the Revolution in France (1790); česky: Úvahy o revoluci ve Francii, CDK, Brno, 1997

Od středověku pak Francouzi postupně čím dál víc ztrácejí politickou kvalifikaci.

L'Ancien Régime et la Révolution, III, 1, str. 233, 235, 238

Později již ani slavní filosofové nevládají praktická řešení veřejných záležitostí a používání politických prostředků, které by je zachránilo před čistou teorií a pádem do propasti.

L'Ancien Régime et la Révolution, III, 1, str. 231-233, 237-238

Omezená osobní svoboda, svoboda tisku a dokonce i jistá prosperita posledních let režimu, to vše sice umožňovalo nahlížet nešvary doby a chyby systému, ale neumožňovalo kroky k jejich řešení.

L'Ancien Régime et la Révolution, II, 11, str. 191-205; III, 4, str. 269-281 aj.

Zavádění reforem vyžaduje kromě čestnosti jejich nositelů i nesmírnou opatrnost a šikovnost v projevech a výběru prostředků. Ludvík XVI přes upřímnou snahu a dílčí zlepšení vzbudil přílišná očekávání, nedokázal postupem reforem zkoordinovat a zabezpečit pro ochranu svých poddaných stabilitu, průhlednost, účinnost a nezneužitelnost alespoň podstatné části institucionálních fakt, státních a veřejných orgánů.

L'Ancien Régime et la Révolution, III, 4-6, str. 269-298

V roce 1789 konečně zasednou tři generální stavy. Při četbě jejich zápisů vstanou ostřílenému politikovi Tocquevillovi hrůzou vlasy na hlavě: tito idealisté bez politické praxe, zato s pomocí donucovacího aparátu, chtějí najednou a soustavně zrušit v celé zemi všechny zákony i zvyklosti, platné v jejich době!

L'Ancien Régime et la Révolution, III, 1, str. 236, 240

Ještě cituji AT: ... *neboť neexistuje nebezpečnější příklad, než příklad násilí, uskutečňovaný pro dobro a dobrými lidmi.*

... *car il n'y a pas de plus dangereux exemple que celui de la violence exercée pour le bien et par les gens de bien.* ARR, III, 6, str. 293

V nedokončené práci si Tocqueville poznamenává, že ve víru bezprecedentních událostí se politický systém oproti očekávání zas až tak diametrálně nezměnil. Revoluce a následné války odstranily už spíše jen zbytky feudalismu, zatímco starý absolutistický aparát se hodil.

L'Ancien Régime et la Révolution, I, 5, str. 79-82

Mnozí přišli o život, zato přeživší si často polepšili. Přišly za své některé zvlášť odpudivé přežitky starého

režimu, vzrostla svoboda a díky tomu, že revolucionáři nebyli schopni udržet na uzdě inflaci, se Francouzi zbavilo svých tíživých dluhů.

OC II, 2, str. 282-292

... vzrostla svoboda ...

– tohle Tocqueville tvrdí též v mnoha svých politických projevech, zvláště kolem roku 1848, najdou se zejména v OC III, 3

Dalších revolucí a despotismu však nikoli. Již v roce 1848 si Tocqueville uvědomil, že revoluce roku 1830 nebyla koncem divadelní hry, ale jen jednoho aktu.

Souvenirs, str. 47; viz též citace Karla Havlíčka Borovského níže

Naučit se svéprávnému životu

Tocquevillovi šlo více než o blahobyt či o okamžité nastolení zneužitelné „demokracie“ o to, aby se co největší množství lidí naučilo samostatně přemýšlet, jednat, vládnout, užívat svobody a důstojnosti a totéž přáli i ostatním.

Tato přesvědčení prostupují celé dílo, jsou zřejmá z jeho politické činnosti zejména kolem roku 1848 i z jeho kritik pokusů Starého režimu o reformy před rokem 1789, a následných postupů revoluce;

Jeho krédo najdeme i v OC III, 1, str. 87

De la démocratie en Amérique I: II, 6, str. 360:

On ne saurait trop le dire: il n'est rien de plus fécond en merveilles que l'art d'être libre; mais il n'y a rien de plus dur que l'apprentissage de la liberté. Il n'en est pas de même du despotisme. Le despotisme se présente souvent comme le réparateur de tous les maux soufferts; il est l'appui du bon droit, le soutien des opprimés et le fondateur de l'ordre. Les peuples s'endorment au sein de la prospérité momentanée qu'il fait naître; et lorsqu'ils se réveillent, ils sont misérable. La liberté, au contraire, naît d'ordinaire au milieu des orages, elle s'établit péniblement parmi les discordes civiles et ce n'est que quand elle est déjà vieille qu'on peut connaître ses bienfaits.

Tocquevillovi šlo více než o blahobyt ...

Příkladem také „liberála“, kterému šlo v prvé řadě o blahobyt a produktivitu práce, zatímco uschopňování lidí ke svobodnému životu neakcentoval do té míry jako Tocqueville, je třeba Ludwiga von Mises: Ludwig Mises – Liberalismus, Verlag von Gustav Fischer, Jena 1927. Český překlad (Ludwig von Mises – Liberalismus) vyšel v Liberálním institutu, Ekopress, Praha, 1998, ISBN 80-86119-08-4 a je též na síti: http://libinst.cz/etexts/mises_liberalismus.pdf

... či o okamžité nastolení zneužitelné „demokracie“...

Lidí, kteří toto dnes provádějí, bývají v této době plné noviny a zprávy.

Přispívá i k reformám vězeňství.

<http://www.criminology.fsu.edu/crimtheory/tocqueville.htm>

OC IV, 2 sestává namnoze z Tocquevillových projevů a dokumentů, souvisejících s jeho inspekcemi a reformami francouzských trestních zařízení

Tocqueville se mj. inspiroval myšlenkami kvakerů ...

OC IV, 1, str. 55

... a řádem vězení Auburn v New Yorku.

OC, IV, 1, str. 159-161

Trestanec neměl být připoután řetězy a ponižován, jak tomu bylo mnohde na západě a jihu tehdejších USA.

OC, IV, 1, str. 166

Vězení mělo s odsouzeným soucítit: ten měl trávit noci v samovazbě, aby mohl přemýšlet o svých činech a sobě samém a nemohl ostatní trumfovat svými skutky. Přes den ale mohl pracovat s ostatními tak, aby jeho komunikace souvisela nanejvýš se společným ušlechtilým úsilím, aby získal užitečné dovednosti a zvládl pak svobodu.

OC, IV, 1, str. 159-206

... mohl pracovat ...

Tocqueville též rozlišoval tresty pro různé typy vězňů a své názory průběžně domýšlel

Tocquevillova vášnivá a nadšeně přijatá řeč ve Sněmovně v roce 1845 připravila půdu pro definitivní zrušení otroctví ve všech francouzských koloniích o tři roky později.

OC III, 1, str. 112-126 – Intervention dans la discussion de la loi sur le régime des esclaves dans les colonies 30.5. 1845, poznámka pod textem řeči: ... *Marques nombreuses et prolongés d'appropriation*

Odmítal však zvláštní programy pro veškeré propuštěné otroky: ti se mají seznámit s tím, co svoboda znamená, především na svobodě.

http://www.tocqueville.culture.fr/fr/engagements/e_convi-esclav01.html

OC III, 1, str. 100-105

Tocqueville nechce couvnout ze země, která Francouzů byla již z velké části dobytá a stejně by prý neunikla dalším konkurentům.

De la colonie en Algérie, str. 57-62

Soudí též, že jen s vojenskými posádkami bez vlastních usedlíků se Francie v Alžírsku neudrží.

De la colonie en Algérie, str. 62-69

Snaží Francouze přimět, aby užívali co nejméně násilí a snažili se dohodnout se všemi, s kým to jde.

De la colonie en Algérie, str. 104

Na druhé straně jejich stranu Tocqueville chválí za namnoze dodržanou zásadu nedotknutelnosti náboženství a majetku.

De la colonie en Algérie, str. 174

Francouzské přístupy mají být co nejvíce kompatibilní s muslimskými zákony a zvyky. Těm kmenům, jejichž muži Francouzům aktivně kladou odpor, připouští zabavování či ničení úrody a zásob a při konfiskacích jejich pozemků se odvolává i na místní muslimské obyčeje zabavení půdy nepřátelům. De la colonie en Algérie, str. 77-78; 100 aj.

... do dalších válečných dobrodružství se však nehrnul a pozdější příležitost na dobytí a kolonizaci Uruguaye rád nechal Francii ujít.

OC III, 3, str. 31-32, 367-393: Tocqueville se jako Ministr zahraničí během tzv. krize na La Platě k otázce neprojevoval na veřejném fóru, jeho postoj je zřejmý spíše z jeho zápisků a věc spíše jen diskutoval s přáteli a kolegy a oponoval eventuální kolonizaci. Postoj Tocquevillova nástupce, ve věci již více angažovaného generála de la Hitte, byl podobný a nejspíš byl Tocquevillem ovlivněn – OC III, 3, str. 32

Vyzývá francouzské vedení, aby vytvořilo pozemkový katastr. ...

De la colonie en Algérie, str. 106, 110-111

... povzbuzovalo hospodářskou spolupráci Francouzů, Arabů i Kabyků a posílilo záruky, který by chránily svobody, práva a majetek každého jednotlivce.

De la colonie en Algérie, str. 52, 111-113, 121-132

Muslimové a Francouzi nemají mezi sebou žádné pouto a vzájemně se nesblíží. Pro Francouze – a Araby a Kabyky musejí platit odlišná zákonodárství - už proto, že v nich vyrostli a jen jim rozumějí. Ta se nesmějí sbližovat příliš rychle.

De la colonie en Algérie, str. 52, 141-142

Vláda Francouzů si má uvědomovat, že nepřátelské city k sobě nevykoření, nanejvýš utlumí.

De la colonie en Algérie, str. 177

Vedení mají pevně držet Francouzi, avšak nižší správu mají ponechat většinou muslimům.

De la colonie en Algérie, str. 166-167

Namísto myšlenek, o které stejně nemají zájem, je třeba muslimům prakticky předvést dobrou vládu a nabídnout spolupráci, aby sami nahlédli, že je i jim ku prospěchu.

De la colonie en Algérie, str. 177

V něčem chce dokonce vyjít vstříc víc muslimům: Kromě opory a ochrany v jednoduchém právním rámci je prý třeba omezit volný obchod s pozemky, aby jim Francouzi nevykoupili veškerou půdu za babku a zcela je nevykořenili.

Spíš pro obchod - De la colonie en Algérie, str. 53, za jeho striktnější regulaci – tamtéž, str. 176

... Kromě opory a ochrany v jednoduchém právním rámci ...

De la colonie en Algérie, str. 46-47

Již po první cestě do Alžírka 1841 se Tocqueville obává, že se zbytečné kruté způsoby francouzských vojenských velitelů – které přitom z vojenského hlediska obdivuje – nešťastně přenesou i do Francie a její politiky.

De la colonie en Algérie, str. 88-89

... které přitom z vojenského hlediska obdivuje ... De la colonie en Algérie, str. 161

Po druhé návštěvě Alžírka v roce 1847 již varuje Francouze, že pokud nebudou jednat i v zájmu místních a budou v nich vidět jen překážku, skončí celá kolonizace nemilosrdným bojem, na jehož konci na půdě

Alžírsko zůstane jen jedna strana.

De la colonie en Algérie, str. 178-179

Po vyřízení dědictví rok po svatbě v roce 1835 se takto již Marie de Tocqueville ráda stává zámeckou paní u stejnojmenné vsi na poloostrově Cotentin. Manželé nemají děti, dost se liší temperamentem, ale chovají k sobě lásku a úctu. Marie v pátek peče a rozděljuje chléb nejchudším. Alexis shání pracovní příležitosti nezaměstnaným. Jeho předvolební projevy jsou spíše než agitací kurzy politického myšlení pro voliče okrsku Valogne v dnešní Dolní Normandii.

<http://www.stmarysalv.free-online.co.uk/marymottley.htm>

http://www.tocqueville.culture.fr/fr/portraits/p_mottley-02.html

http://www.tocqueville.culture.fr/fr/engagements/e_juillet-03.html:

Il jouit dans le pays de Tocqueville du prestige attaché à la figure du grand homme politique de la région et renoue, sans en être dupe, avec la tradition des âges aristocratiques en endossant le rôle de châtelain du lieu : il poursuit par exemple les habitudes de son père en organisant la distribution de pain aux familles les plus démunies du village de Tocqueville et il s'évertue à trouver un travail rémunéré - solution à ses yeux préférable à la charité privée - aux chefs de famille qui en sont privés.

Tocquevillovy předvolební projevy byly spíše než agitací kurzy politického myšlení pro voliče okrsku Valogne v dnešní Dolní Normandii.

Porůznu v OC III, zejména OC III, 3: I. Les Élections à la Constituante, La campagne électorale dans La Manche, str. 37-51 ; V. L'Élection à la législative, str. 255-261

Ti svému oblíbenému poslanci ...

Jardin, str. 364: *Un propos de voiturier qui l'amusa, était au fond conforme à la réalité : « Le peuple aime beaucoup monsieur de Tocqueville, qui lui en est bien reconnaissant. »*

http://www.tocqueville.culture.fr/fr/engagements/e_juillet-03.html: Lettre à Francisque de Corcelle, 6 mars 1839:

Ce qui m'a rendu mille fois plus heureux que l'élection c'est la manière dont la population l'a accueillie. Dès que le résultat a été connu, une grande partie des habitants sont sortis de chez eux. Une foule énorme a voulu me reconduire jusque chez moi avec des cris de joie et des vivats dont j'aurais été étourdi et enivré, si j'avais été sûr de pouvoir justifier cet enthousiasme. Il a fallu adresser de ma fenêtre quelques paroles à la foule. C'était enfin une véritable ovation comme Valognes n'en avait jamais vu.

... v posledku mu dávají až k 90% hlasů.

Tocqueville se zatnutými zuby přísahal věrnost králi Ludvíku Filipu Orléanskému a od roku 1839 tak mohl být opakovaně a se stále lepším skóre volen na území dnešní Dolní Normandie.

OC, Tome III, volume 1:

Alexis de Tocqueville porazil za okrsek Valognes dle výší daní omezeného hlasovacího práva mužů :

ve volbách 2. března 1839 svého soka Le Marois hlasy voličů 318 :240 (str. 56)

ve volbách 9. července 1842 svého soka Le Marois již 465 : 177 (str. 76)

ve volbách 1. srpna 1846 své soky Le Marois a Gisles respektive v poměru již 409 : 70 : 8 (str. 81)

OC, Tome III, volume 3:

Alexis de Tocqueville ve volbách 2. dubna 1848 do Ústavodárného shromáždění za okrsek Valognes již dle všeobecného hlasovacího práva mužů zvítězil 110 704 hlasy, což činilo 9/10 odevzdaných hlasů. (str. 51)

a ve volbách 13. května 1849 do Legislativy za okrsek Valognes zvítězil 82 404 hlasy z celkového počtu 94 481 voličů (str. 23-24)

Názorné důsledky dodržování dobových standardů „lidských práv“ bez tocquevillovské odpovědnosti a promyšleného úsilí o nápravu můžeme u nás po roce 1989 názorně nahlížet na příkladech růstu alkoholismu, ...

Dle rostoucí spotřeby čistého alkoholu na hlavu

... devastace částí veřejného prostoru, graffiti, ...

Mnohé bývalé zemědělské budovy a areály, mnohá nádraží, stanice metra, prostředky veřejné dopravy, zejména mnohé vlaky ap. jsou více znečištěné a vypadají hůř než za komunismu. Též některé části měst, například v Praze okolí Strahovského stadionu, části některých čtvrtí, například Vršovic ..

... prohlubujícího se sociálního vyloučení Romů ...

... jejichž velká část byla před rokem 1989 ještě zapojena do pracovního procesu

... i na případech amnestovaných vrahů, kteří na svou předchozí činnost ihned navázali.

Díky amnestii Václava Havla – viz případy Masára, Molnára, teprve nedávno dopadeného vraha od Českého Brodu aj.

Řád i svobodu

Tocqueville si v USA cenil, že tamní interpretace křesťanství udržují mravní řád a tím pak napomáhají oné bezpečnosti a stabilitě a uschopňují lidi, aby zvládli větší míru svobody. Za což Američané ovšem i se svým nezávislejším uvažováním a oddělením státu od církvi platí omezením nezávislého zkoumání v oblasti morálky a náboženství, ...

De la démocratie en Amérique I, I, 9 (str. 430-445); II, I, 1-2 (str. 13-25):

I, I, 9 (str. 432): *Aux Etats-Unis, la religion ne règle pas seulement les moeurs, elle étend son empire jusque sur l'intelligence. Parmi les Anglo-Américains, les uns professent les dogmes chrétiens parce qu'ils y croient, les autres parce qu'ils redoutent de n'avoir pas l'air d'y croire.*

II, I, 1 (str. 17): *Les Américains, ayant admis sans examen les principaux dogmes de la religion chrétienne, sont obligés de recevoir de la même manière un grand nombre de vérités morales qui en découlent et qui y tiennent. Cela reserre dans des limites étroites l'action de l'analyse individuelle, et lui soustrait plusieurs des plus importantes opinions humaines.*

Jedno z nejsilnějších Tocquevillových vyjádření pro nezbytnost náboženství ve společnosti – De la démocratie en Amérique II, I, 5, str. 38-39 :

Lorsqu'il n'existe plus d'autorité en matière de religion, non plus qu'en matière politique, les hommes s'effrayent bientôt à l'aspect de cette indépendance sans limites. Cette perpétuelle agitation de toutes choses les inquiète et les fatigue. Comme tout remue dans le monde des intelligences, ils veulent, du moins, que tout soit ferme et stable dans l'ordre matériel, et, ne pouvant plus reprendre leurs anciennes croyances, ils se donnent un maître.

Pour moi, je doute que l'homme puisse jamais supporter à la fois une complète indépendance religieuse et une entière liberté politique ; et je suis porté à penser que, s'il n'a pas de foi, il faut qu'il serve, et, s'il est libre, qu'il croie.

... ba i vyloučením otevřených ateistů ze společnosti.

De la démocratie en Amérique I, I, 9, na str. 434 Tocqueville uvádí příklad člověka, který neskrýval svůj ateismus a jehož slova přísahy pak předseda porotního soudu neuznal

V Evropě prý křesťanství někdy také zabraňuje nejhorším výstřelkům extremistů a upevňuje stávající pořádek, ...

L'Ancien Régime et la Révolution, III, 2, zejména str. 248-252; OC III, 1, str. 87

... ale potlačuje i svobodu politickou, jejímž stoupcům pak nezbyvá než se proti jeho autoritám postavit.

De la démocratie en Amérique I, Introduction, str. 48-50; I, I, 9, str. 436-445

Dnešní „konzervativci“, dovolávající se dnes Tocquevilla, by však neměli přehlížet fakt, že ...

Roman Joch – Alexis de Tocqueville – génius demokratického věku, 04.08.2005

29. července 2005 uplynulo 200 let od narození známého francouzského myslitele

<http://www.obcinst.cz/cs/Alexis-de-Tocqueville-8211-genius-democratickeho-veku-c805/>

Poprvé publikováno v Revue Politika č. 8-9 / 2003

Ctnosti! Tady je jádro problému: Tocqueville považoval ctnosti za nezbytné pro udržení svobody v demokratické společnosti, moderní liberalismus považuje ctnosti za irelevantní, nebo dokonce podezřelé. A věci zhoršuje ještě víc i to, že v rámci celé společnosti jsou ctnosti nemyslitelné bez náboženství. Tocqueville proto považoval náboženství, konkrétně křesťanství, za jednu ze dvou naprosto zásadních podmínek toho, aby se demokracie nezvrhla v tyranii (tou druhou je decentralizace). Pokud je v zemi tyranie či diktatura, lidé nemusí být ctnostní – mohou být jacíkoli, a vládce je už k poslušnosti donutí – silou. Pokud však máme demokracii – v níž lidé jsou zároveň vládci i ovládaní – aby se nestali kolektivním tyranem, je nezbytné, aby byli ctnostní. V demokracii zachrání svobodu lidí před lidmi samými jen jejich ctnosti, nic jiného. Toto bylo, mimochodem, mínění i otců-zakladatelů americké republiky. Její ústavu a svobodné instituce považovali za vhodné jen pro lidi nábožensky založené, nikoli pro žádné jiné. Takže v jejich pohledu – a v Tocquevillově pohledu – náboženství je nutnou podmínkou svobody. V pohledu moderního liberalismu je však jejím nepřítelem a proto moderní liberalismu vede proti náboženství vyhlazovací válku, která pokračuje ještě dnes, a to s narůstající intenzitou. Dva tak rozdílné názory na vztah náboženství a svobody, jaké panují mezi Tocquevillem a moderním liberalismem, jen tak snadno nenajdeme. Vskutku, moderní společenský řád, jaký existuje např. v Evropě, považují za postavený na křehkých základech; a má-li nám být Tocqueville prorokem, budoucnost toho řádu není nijak skvělá.

... míra kriminality, násilí a vražd v „ateistické“ České republice či v zemích agnostického konfucianství východní Asie dle statistik dosahuje až o dva řády nižších hodnot než v mnoha zemích s příliš silnou vírou – ve velkých částech silně katolické Latinské Ameriky, Filipín či muslimském Pákistánu, Iráku, Alžírsku.

Každoroční statistiky si může čtenář opatřit na síti, na ústředí Interpolu v Praze ve Strojnické ulici, u některých zemí v ročenkách Encyclopedia Britannica, v přehledu zemí nakladatelství Dorling Kindersley aj. Ve zmíněných zemích dosahuje v některých letech počet vražd na 100 000 obyvatel až kolem 100.

Pro ilustraci:

Týden.cz, Čtvrtek 29. 1. 2009, *Za rok 2008 si drogová válka v Mexiku vyžádala 5300 životů*, to nezahrnuje zdaleka všechny vraždy

Blesk, 24. ledna 2009

Zadržený příslušník mexického drogového kartelu se při výslechu doznal, že v žíravě rozpustil ostatky tří stovek členů nepřátelských gangů. Podle agentury Reuters, která o případě informovala, toto šokující doznání překračuje i rámec brutálních metod používaných v rozvlklé drogové válce sužující v posledních letech Mexiko. Santiago Meza zvaný Rozsévač strachu před novináři prohlásil, že těla svých obětí odvážel v kovových barelech za město Tijuana poblíž hranic s USA a tam je likvidoval. Jen za loňský rok přišlo v Tijuane o život přes 700 lidí jako následek krvavého boje místních gangů o kontrolu nad výnosným obchodem s drogami. Mnoho dalších lidí se pohřešuje, mexické úřady jsou ale přesvědčené, že většina z nich už je po smrti, nebo že je gangsteři někam odvěkli. ... Drogová válka si v Mexiku podle odhadů místních úřadů vyžádala jen za loňský rok nejméně 5700 lidských životů, víc než dvojnásobek obětí v roce 2007.

Katolický týdeník 4 / 2009 (20-26.1.), str. 3:

Situaci ilustruje skutečnost, že byl Caracasu přiznán nechvalný titul „hlavního města vrahů“. Jen v prosinci v tomto čtyřmilionovém městě zemřelo násilnou smrtí 510 lidí.

To by bylo 153 vražd na 100 000 obyvatel za rok. V konfucianském Japonsku často méně než 1, v České republice někdy kolem 1,8, někdy přes 2

Pozdější Tocqueville politik prosazuje i taková opatření, která by jednotlivci dala co největší volnost v myšlení a takovém jednání, které nikomu a ničemu neškodí.

OC III, 2, str. 485-666

Ve Francii proto nemá kontrolovat stát a školství ani římskokatolická církev ani příliš horliví politikové. OC III, 2, str. 500, 507, 512-515, 563, 596

Jen svobodné a různorodé vzdělání totiž dokáže patřičně zareagovat na potřeby v dějinně nových situacích.

OC III, 2, str. 556-557, 617, 656

Tradiční vzdělání a uzavřené koleje se zdaleka pro všechny nehodí.

OC III, 2, str. 645.

De la démocratie en Amérique, I, II, 9, str. 446-447:

Quand je compare les républiques grecques et romaines à ces républiques en Amérique, les bibliothèques manuscrites des premières et leur populace grossière, aux mille journaux qui sillonnent les secondes et au peuple éclairé qui les habite ; lorsque ensuite je songe à tous les efforts qu'on fait encore pour juger de l'un à l'aide des autres et prévoir, par ce qui est arrivé il y a deux mille ans, ce qui arrivera de nos jours, je suis tenté de brûler mes livres, afin de n'appliquer que des idées nouvelles à un état social si nouveau.

I se svým „klasickým vzděláním“ z uzavřených kolejí a znalostí mrtvých jazyků vedou prý Francouzi v Alžírsku válku brutálněji a barbarštěji než Arabové, zničili tamní archivy, které jim mohly dobře sloužit, a vyhnali turecké úředníky, kteří tam dříve zajišťovali alespoň základní pořádek a mohli jim být jako muslimové dobrými prostředníky.

OC, Tome III, Volume 2, str. 645; CA, str. 37-45 to klasické vzdělání je v De la colonie en Algérie, str. 37-40

... vedou prý Francouzi v Alžírsku válku brutálněji a barbarštěji než Arabové, ...

De la colonie en Algérie, str. 76-77

Tocqueville choval evangelia v hluboké úctě, ...

Cliteur, Paul, "A Secular Reading of Tocqueville", str. 113; in: Raf Geenens and Annelien de Dijn, eds., Reading Tocqueville: From Oracle to Actor, Palgrave, MacMillan, Houndmills, New York 2007, pp. 112-132. Published: January 2008, 256 pages, ISBN: 978-0-230-52746-1

De la démocratie en Amérique, II, I, 5, str. 40

... víru sám spíše postrádal, katolická dogmata rozhodně odmítal, ale neodmítl se před smrtí vyzpovídat knězi, který mu nic nevnucoval.

Francois Furet – The Passions of Tocqueville, The New York Review of Books, June 27, 1985

Jardin, str. 366-367; 483-484; 499-504, cituji ze str. 500-501 nevymazaný výňatek ze zápisku přítele Beaumonta, kde se osobní odmítavý postoj Tocquevilla jako umírajícího člověka, který chce mít čisté svědomí, liší od Tocquevilla politika a je i v rozporu s mnohým z toho, co proklamoval veřejně v De la démocratie en Amérique II, I, 5, str. 38-39 (viz též výše) :

« Ne me parle jamais de confession – non jamais ! jamais. Jamais on ne me fera mentir à moi-même, et faire des grimaces de foi quand la foi me manque; je veux rester moi-même et ne point m'abaisser à mentir, » Sa femme reprend tendrement ce sujet ; même réponse; il ajoute: „Ce ne est point la confession en elle-même qui me répugne; au contraire, elle me serait douce; c'est une des plus belles et admirables choses de la religion chrétienne que cette humiliation de l'orgueil humain, avouer ses faiblesses, et cet épanchement du coeur qui se verse tout entier dans une autre âme pour s'y purifier; mais la première condition de la confession catholique, c'est la foi dans tous les dogmes de l'Église catholique ; et ce sont ces dogmes, toujours contestés par ma raison, que je ne veux pas reconnaître

Církev mají působit pouze uvnitř striktně vymezené duchovní oblasti také proto, aby nemohlo docházet ke kšeftům duchovních a politiků.

OC Tome III, Volume 2 str. 491, 494; De la démocratie en Amérique II, I, 5 (str. 40); v Souvenirs, Appendices 6 (str. 404-406) Tocqueville vytýká dokonce i tehdejšímu prezidentovi Ludvíku Napoleonovi, že vychází katolické církvi příliš vstřícně

Aby duchovní nebyli funkcionáři státu, mohli tak působit mravním příkladem a nikdy více se již nestali obětmi převratů.

Vzpomínal na milého vychovatele, starého abbého Lesueura, který přežil revoluci. Mohl pak malého Alexise vést prvními kroky života, v dětství mu zčásti nahrazoval rodiče a otevíral mu svět.

Jardin, str. 43-46

Jedno potřebné pro vlast

Tocqueville počítá s lidmi právě takovými, jací jsou, a rozvíjí jejich dobré stránky.

Mj. v OC, IV, 1, str. 197 se zmiňuje o filantropcech, kteří se živí sny filosofů a neznají reálný život.

Již novinář a básník Karel Havlíček Borovský, jehož ještě kratší život se vyznačuje mnoha podobnými rysy, ve svém „Slovanu“ českého čtenáře s Tocquevillovými myšlenkami seznamuje.

Slovan, 17. června 1851: KHB přeložil kapitolu O obecním zřízení v severním soustátí Americkém (ve vydání Františka Procházky na str. 332-335) a uvádí ji takto:

Nejvyšší moc a bezpečnost národů, jak jsme nejednou měli příležitost vykázat, záleží dole, v obci. Tak jest opravdu, instituce obecní jsou tím pro svobodu, čím jsou školy tak zvané triviální pro osvětu; ony činí ji přístupnou lidu, vzbuzují v něm lásku k ní, učí jak se má s ní zacházeti. Bez nich sice může si národ udělati svobodnou vládu, ale proto nepřivlastní sobě ducha svobody. Kde tedy zvykli jsme obyvatele považovati za nejsvobodnější občany, tam nepochybně také obec shledáme nejlépe zřízenou – tak jest v Severní Americe.

Máme za to, že právě nyní na začátku doby, kdy naše obce k volnějším a samočinnějším životu povstávají, bude včas i na místě ukázati zřízení obcí v této nejsvobodnější a zároveň nejosvícenější zemi. Použijeme k tomu známého díla pana de Tocqueville „De la Democratie en Amerique.“ (O demokracii v Americe)

Po těchto úvodních slovech Havlíček otiskuje překlad z 5. kapitoly I. části I. dílu zmíněného díla: úryvek „Pouvoirs communaux dans la Nouvelle-Angleterre“, str. 114-117 (česky Obecní správa v Nové Anglii)

Karel Havlíček též uvádí Tocquevillovu řeč: Tocquevillova zpráva o revisi francouzské ústavy, Slovan, 27. července 1851 - 53/1851, (ve vydání Františka Procházky na str. 138-141)

Asi se nedá dnes určit, zda či nakolik byl Havlíčkův článek „Republiky americké“ ve Slovanu z 12. února 1851 ovlivněn Tocquevillovou knihou O demokracii v Americe.

Oba prohlašovali podporu generálu Cavaignacovi a považovali Ludvíka Napoleona za nebezpečí.

Karel Havlíček – článek Revoluce, Slovan, svazek „Leden, únor, březen 1851“, str. 145-149, 210-213

Celý článek byl též souvisle otištěn v:

[Karla Havlíčka Borovského Politické spisy, díl 3, Slovan 1850-1851. Epištoly kutnohorské 1951. Část 1](#) Jan Laichter, Praha, 1902, tam str. 596:

Všimněme si Francouzská a vizme příčiny, pro které se tam při všech revolucích nechce ujmouti pravá svoboda. Veliká část národa jest ještě hrubě nevzdělána, důkaz toho máme ku př. v tom, že vyvolili za hlavu své republiky Ludvíka Napoleona; omámeni pouze slávou a bleskem jména Napoleon, odevzdali vládu nad sebou dobrovolně do rukou člověka, který jest obyčejný avanturník a po ničem jiném na světě netouží, než aby zase mohl státi se císařem. Kdyby byli rozuměli věcem, byli by toho času vyvolili Cavaignaca a byli by pojistili republikánskou svobodu a právní vládu beze všeho snažení po reakci.

a jejich pohřbů se neúčastní oficiální představitelé, zato obrovské množství lidí.

Jardin, str. 504: ... *Une cérémonie sans hommage officiel, mais où se pressait une foule immense, précédée des enfants des écoles qu'il avait fondées.*

Jako novinář byl Havlíček bezesporu úspěšnější: Tocqueville udržel vydávání svého programově liberálního listu Le Commerce od června 1844 ani ne rok.

OC III, 1 str. 122-125

... Havlíček se díky tříletému vyhnanství nemůže těšit ani z rodinné zahrádky ...

Karel Havlíček Borovský – Brixenské listy Karla Havlíčka Borovského bratru Františkovi, Krajské nakladatelství, Havlíčkův Brod, 1957

Jak by býval rád pracoval a studoval doma! V dopisech z Brixenu domů alespoň radil bratru Františkovi, jak v domácnosti hospodařit, jaké stromky má sázet na zahradě ap.

a rakouští policajti zatím šňourají ve skrýších soukromých domů po jeho spisech, jejichž pouhé vlastnictví mohlo přivést člověka do vězení.

Historická fakta. Ilustrovaná též svědectvím spisovatele Antala Staška: Antal Stašek – Vzpomínky I., Fr. Borový, Praha, 1925:

str. 24: *Úkolem četnictva bylo zahladit vše, co připomínalo rok 1848. Především nastal shon po Havlíčkových spisech a počalo jejich zabavování. I jeho podobizny byly ničeny.*

str. 41-42: *Jednou odpoledne poslal otec všechnu čeládku pryč a s neobvyklou u něho něžností mně pravil: „Toničku, pojď se mnou!“ Vzal mne za ruku a vedl na půdu, kde blíže schodů byla rozsáhlá místnost, opatřená na jedné straně dvojitým prkenným pažením, mezi kterými byl volný prostor. Přišel tam, viděl jsem, že asi dvě prkna zevnějšího pažení byla odtržena a vedle že ležely na kupě svázané dva ročníky „Národních Novin“ v tuhých deskách, nesvázaný „Slovan“ v bílých sešitech a na vrchu „Kutnohorské Epištoly“. „Četníci k nám přijdou hledat Havlíčkovy spisy ... schovávám je mezi prkna, aby je nenašli ... ukazují ti to proto, abys, kdybich jednou umřel, věděl, kde jsou ... Se slzami v očích pomáhal jsem tatíčkovi vtěsňovat spisy mezi prkna a zahlédl jsem při tom i „Šotka“, jenž byl vsunut do „Národních Novin z r. 1849. Opatřivše tak bezpečným úkrytem drahé památky, přibíli jsme odtržené pažení a vrátili se zpět do přízemí.*

Až takové poměry ve Francii oné doby nebyly. Za Metternicha i po roce 1851 by mohl Tocqueville v Rakousku těžko vůbec cokoli svého vydat.

Tocquevillův maďarský přítel, spisovatel a právník, baron József Eötvös v Uhrách zčásti prosadil náboženskou svobodu a alespoň nejnižší vzdělání v mateřském jazyce.

<http://www.springerlink.com/content/p37v81758334728h/>

László Kontler – Dějiny Maďarska, Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 2001, ISBN 80-7106-405-X:

str. 222-223: *Eötvös byl zřejmě politicky nejzkušenějším a intelektuálně nejvytříbenějším z uherských reformátorů 19. století ... S ... [přáteli] se shledli v anglickém whigovství, Benjaminu Constantovi a Alexisi de Tocquevillovi ...*

str. 227: *Byla vyhlášena rovnost křesťanských denominací. Plná emancipace Židů byla zamítnuta především z obav, aby nevyprovokovala pogromy; ve skutečnosti revoluční vláda zacházela se židovským obyvatelstvem velmi slušně a těšila se jeho naprosté oddanosti.*

str. 257-258: *Nejvíce liberální v duchu i liteře byl zákon z roku 1868 o základním školství, vypracovaný Eötvöse. ... Základní školní vzdělání ve věku od šesti do dvanácti let se stalo povinné a výuka měla probíhat v mateřském jazyce.*

Ani současný indicko-americký politolog a šéfredaktor Newsweeku Fareed Zakaria se při rozlišení neliberálních demokracií – a svobody v rámci právního řádu na straně druhé – nemusel díky Tocquevillovi moc namáhat.

Fareed Zakaria – Budoucnost svobody, přeložil Jaroslav Veis, Academia, Praha, 2004, ISBN 80-200-1285-0
Originál: Fareed Zakaria – The Future of Freedom: Illiberal Democracy at Home and Abroad, W W Norton & Co Inc, March 2003, 256pp, ISBN-13: 9780393047646

Ta inspirace je nasnadě, přesto cituji z http://www.fareedzakaria.com/books/dem_nytsun.html The New York

Times z 13. dubna 2003 ('The Future of Freedom': Overdoing Democracy, By Niall Ferguson: ... *In his brave and ambitious book, Fareed Zakaria has updated Tocqueville. "The Future of Freedom" is brave because its central conclusion -- that liberty is threatened by an excess of democracy -- is deeply unfashionable and easily misrepresented. ("So, Mr. Zakaria, you say that America needs less democracy. Doesn't that make you some kind of fascist?") It is ambitious because Zakaria seeks to apply the Tocquevillian critique not just to modern America but to the whole world.*

Ze zemí s tak velkým podílem katolíků se tak stala na mnoho desítek let jediným větším stabilním státem, který sám neupadl do diktatury, občanské války a chaosu. Snad vedle Belgie, která však (také proto, že neměla svého Tocquevillu) prováděla nesmírně krutou a genocidní kolonizaci na území dodnes válkami pustošené „Demokratické republiky“ Kongo.

Další katolickou a demokratickou zemí bez diktatury, občanské války a [velkého] chaosu až dodnes v Evropě byly až Itálie a Rakousko po 2. světové válce, tedy až asi 75 let po Francii. V Americe první Kostarika s pravidelnými a regulárními volbami od konce 40. let 20. století, díky prezidentu jménem José Figueres Ferrer, zvanému též „Don Pepe“. V Belgii byl (mimo cizí invaze) již od roku 1831 větší pořádek a méně chaosu než ve Francii, zato na všeobecné hlasovací právo mužů si musela země počkat až do roku 1893, žen (obdobně jako ve Francii) až roku 1949. Ve Francii dostali muži hlasovací právo v roce 1870, pokud ovšem nepočítáme předchozí, i nám dobře známý typ referendové demokracie za diktatury Ludvíka Napoleona.

Tocqueville trochu víc (možná jako mimikry či pokus o reformu) vyzdvihoval katolictví a jeho potenciální přínos pro demokratickou společnost - srv. delší část kapitoly I, II, 9, nazvanou De la religion considérée comme institution politique, comment elle sert puissamment au maintien de la république démocratique chez les Américains, str. 426-430 [– O náboženství chápaném jako politická instituce a o tom, jak u Američanů výrazně slouží k udržení demokratické republiky – v českém vydání z roku 1992 na str. 218-220]. Havlíček ne – výše citovaný článek Revoluce uzavírá: *Vůbec se nemůže uvarovati nestranný pozorovatel toho povšimnouti, že vůbec mezi protestanty panuje více vzdělanosti, pilnosti a také občanské svobody než mezi katolíky – a to platí jak ve velkém tak v malém. Jaké jsou toho přirozené příčiny, dalo by se snadno ukázati.*

Bližší Tocquevilovi je Havlíčkova věta tamtéž: str. 593: *Já vůbec jsem veliký nepřítel revoluc se zbraní a držím hlavně na revoluce ve hlavách a srdcích.*

... (jednostrannou orientaci na svobodu spíše uměleckou než politickou Tocqueville vytýkal i Voltairovi) ...
L'ancien Régime et la Révolution, III, 3, str. 254)